

Юридичні науки

УДК 347.97/.99

Хмиз Мар'яна Василівна

доктор філософії в галузі права

Львівський університет бізнесу та права

Хмыз Марьяна Васильевна

доктор философии в области права

Львовский университет бизнеса и права

Khmyz Mariana

PhD in Law

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0003-3553-8022

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ
КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ
CRITERIA FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF THE
JUDICIAL SYSTEM**

Анотація. На основі вивчення і узагальнення судової практики України у статті розкрито особливості оцінювання ефективності діяльності судів, представлено систему критеріїв та показників ефективності судочинства, що сприятиме створенню досконалої судової системи, і на основі цього сформульовані відповідні висновки.

Ключові слова: суддя, суд, судова влада, судова система, ефективність діяльності судів.

Аннотация. На основе изучения и обобщения судебной практики Украины в статье раскрыты особенности оценки эффективности деятельности судов, представлена система критериев и показателей эффективности судопроизводства, которая будет способствовать

створенню ідеальної судової системи, і на основі цього сформульовані відповідні висновки.

Ключевые слова: судья, суд, судебная власть, судебная система, эффективность деятельности судов.

Summary. *Based on the study and generalization of the judicial practice of Ukraine, the article reveals the features of assessing the effectiveness of the courts, presents a system of criteria and indicators of the effectiveness of legal proceedings, which will contribute to the creation of a perfect judicial system, and on the basis of this formulated the appropriate conclusions.*

Key words: *judge, court, judiciary, judicial system, efficiency of courts.*

Реформа судової гілки влади в Україні націлена на наближення до міжнародних, зокрема європейських стандартів, у сфері здійснення судочинства суддями. Окрім того, слід зауважити, що в основі реформи судової гілки влади лежить підвищення рівня ефективності здійснення правосуддя суддями, а також досягнення високого рівня ефективності функціонування органів судової гілки влади у відповідності до установлених законодавством вимог та принципів.

Неабияку роль у контексті визначення ефективності діяльності органів судової гілки влади відіграють критерії, за якими проводиться оцінка ефективності здійснення правосуддя суддями та й загалом оцінка ефективності функціонування органів судової гілки влади на чолі із судами.

Отже, акцентуючи увагу на актуальності тематики оцінювання ефективності діяльності та функціонування органів судової влади, необхідно ствердити, що це лежатиме в основі нижче представленого дослідження.

Розкриття проблем оцінювання ефективності діяльності та

функціонування органів судової влади представлено у дослідженнях багатьох науковців та вчених. Зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку проводили та продовжують проводити О. Іванченко [1], О. Карпушова [2], С. Мартянова [3], Л. Москвич [4], І. Петренко [5], І. Севостьянова [6], Ю. Чуприна [7] та інші.

Акцентуючи увагу на критеріях оцінювання ефективності судової системи, слід зауважити, що в їх основі має бути закладена стійка та водночас відповідно охарактеризована величина, через яку відобразатимуться належні умови для забезпечення законності здійснення правосуддя.

Так, О. Іванченко у своєму дослідженні [1] розглядає комплексну систему критеріїв, за якими оцінюється рівень ефективності здійснення правосуддя у судах у контексті надання судових послуг. На думку науковця, визначальну роль з-поміж критеріїв виконує критерій своєчасності розгляду судових справ, а також критерій якості ухвалених суддями рішень за результатами розгляду судових справ. Комплексне поєднання цих критеріїв дає можливість представити загальне бачення того, який має бути суд, та як він має функціонувати, щоб виконувались вимоги, установлені законом, а також було дотримано ряд принципів, зокрема принцип верховенства права, принцип незалежності суду та суддів тощо.

Критерії своєчасності розгляду судових справ та якості ухвалення судових рішень дозволяють представити внутрішню оцінку того, якою є ефективність діяльності судів. На основі такої оцінки можна припустити, яким є рівень ефективності діяльності цілісної системи органів судової гілки влади [1].

Якість ухвалення судового рішення як один із важливих критеріїв, за яким можна дати оцінку ефективності органів судової влади, доволі важко оцінити. Окрім того, необхідно зауважити, що, до прикладу, якщо розглядати аспект скасування судового рішення, що неабияк може

впливати на якість ефективності здійснення правосуддя, сам процес скасування у певн.й мірі не може свідчити про те, що суддя допустив помилку, ухвалюючи судове рішення, тому воно скасовується. Варіантів для скасування судового рішення є доволі багато, кожен із яких обирається у відповідних випадках [1]

Не менш важливими критеріями оцінювання рівня ефективності діяльності органів судової гілки влади виступають також доступність суду, рівень професіоналізму та кваліфікованості суддів, ступінь довіри громадян і суспільства в цілому до суддів, суду та органів судової гілки влади загалом.

Свою чергою, С. Мартянова [3] досліджує критерії оцінювання ефективності діяльності органів судової гілки влади у контексті забезпечення прав та свобод людини і громадянина. У контексті розкриття того, за якими критеріями оцінюється ефективність діяльності органів судової гілки влади у контексті забезпечення прав та свобод людини, науковець пропонує під поняттям «ефективність діяльності органів судової гілки влади» розуміти: 1) рівень результативності судочинства окремої справи, за якою винесено чи ухвалено судове рішення; 2) здатність правосуддя, що виступає одним із видів державної діяльності, виконувати поставлені завдання.

Акцентуючи увагу на такому визначенні, необхідно відзначити, що ефективність діяльності органів судової гілки влади у контексті забезпечення прав та свобод людини слід трактувати як здатність органів судової гілки влади через застосування оптимальних засобів та реалізацію суспільно корисних цілей забезпечувати захист прав та свобод громадян і суспільства в цілому.

З огляду на те, основними критеріями ефективності діяльності органів судової гілки влади у контексті забезпечення прав та свобод громадян необхідно вважати [3]: а) критерій здатності забезпечувати права

та свободи громадян і суспільства в цілому; б) критерій підтримання законності та правопорядку у сферах суспільного та політичного життя, згідно якого передбачається реалізація правозахисної функції органами судової гілки влади; в) критерій здатності забезпечувати належний рівень застосування правових норм, згідно якого передбачається реалізація правореалізаційної функції органами судової гілки влади; г) критерій здатності визнавати закони і деякі його частини незаконними, а також заповняти прогалини, що виникають у такому процесі внаслідок формування судових прецедентів, згідно якого передбачається реалізація правоустановчої функції органами судової гілки влади; д) критерій здатності ухвалювати судами на чолі із суддями законних та обґрунтованих судових рішень, згідно якого передбачається реалізація функції вирішення соціальних конфліктів; е) критерій здатності забезпечувати належний рівень відповідності правових норм, які визначені законодавчими актами, а також Конституцією України, згідно якого передбачається реалізація функції конституційного судового контролю органами судової гілки влади; є) критерій здатності впливати на суспільні взаємовідносини внаслідок ухвалення загальнообов'язкових судових рішень, згідно якого передбачається реалізація регулятивної функції органами судової гілки влади.

Л. Москвич [4] наголошує, що важливими критеріями оцінювання рівня ефективності органів судової влади виступають: 1) критерії, у відповідності до яких передбачено відповідні правові стандарти, на яких має базуватись організація органів судової влади (в основі цього критерію закладено стандарти і засоби контролю, які повинні використовуватись у судах з метою підвищення рівня якості та ефективності здійснення правосуддя, зокрема це рівень доступності до судової гілки влади, рівень незалежності суду, рівень спеціалізації судової системи та рівень єдності судової практики); 2) критерії, у відповідності до яких оцінюється рівень

якості діяльності органів судової гілки влади, який насамперед пов'язаний із досягненням ними позитивних цілей (в основі цього критерію закладено такі показники як рівень справедливості судового розгляду, рівень неупередженості судового розгляду та рівень своєчасності судового розгляду); 3) критерії, у відповідності до яких передбачено відповідні стандарти професіоналізму суддів і інших працівників суду (в основі цього критерію закладено такі показники як рівень професіоналізму суддів, рівень професіоналізму інших працівників апарату суду); 4) критерії, у відповідності до яких передбачено оцінку рівня легітимності інституту суду (в основу цього критерію закладено такі показники, як рівень легітимності суду та рівень авторитетності суду).

Ю. Чуприна [7] стверджує, що оцінювати рівень ефективності діяльності (функціонування) органів судової гілки влади слід за такими критеріями, як: а) рівень якості виконання обов'язків, а також завдань за такими елементами, як: кількість справ, що були розглянуті суддею; кількість справ, що були повернуті, а також рівень якості судового розгляду; рівень оперативності розгляду судових справ; б) рівень професійної компетентності; в) рівень етичної поведінки, яка виражається такими показниками, як кількість випадків звільнення суддів, а також причини, за якими суддів було звільнено із посади.

У джерелі [6] представлено критерії (вимоги), за якими оцінюється рівень ефективності державного управління в органах судової гілки влади. Так, зазначається, що рівень ефективності діяльності (функціонування) органів судової гілки влади повинен визначатись: 1) рівнем достовірності; 2) рівнем однозначності; 3) рівнем адекватності; 4) рівнем точності; 5) рівнем економічності; 6) рівнем порівняльності із міжнародними показниками.

Що стосується критеріїв оцінювання рівня ефективності діяльності суддів, то згідно інформації, представленої у [5], такими критеріями

виступають: 1) кількість та частка від загальної цифри справ і матеріалів, строк проходження яких є більше одного року; 2) рівень розгляду справ; 3) кількість справ, які у середньому були розглянуті одним суддею; 5) середня тривалість розгляду суддею справи.

Визначальну роль серед критеріїв оцінювання рівня ефективності діяльності органів судової гілки влади відіграють критерії рівня якісної роботи суддів. З огляду на це, критерії рівня якісної роботи суддів необхідно поділяти на [2]: 1) критерії рівня якості діяльності суддів, яка носить публічний характер та визначається рівнем незалежної роботи судді, тобто суддя у контексті виконання службових обов'язків повинен дотримуватись вимог щодо незалежного здійснення покладених на нього повноважень у напрямку здійснення правосуддя; 2) критерії рівня об'єктивності професійної діяльності судді (в основі таких критеріїв має бути закладена свобода судді від різного роду заборони щодо виконання ним службових обов'язків, окрім того суддя повинен здійснювати правосуддя, керуючись вимогами закону, а також для того, щоб забезпечити підвищення рівня довіри громадян до органів судової гілки влади і суддів зокрема); 3) критерії етичної поведінки судді у контексті здійснення ним правосуддя та виконання покладених на нього службових обов'язків; 4) критерії забезпечення судді юридичної рівності, у відповідності до яких суддя, здійснюючи правосуддя, повинен враховувати інтереси усіх учасників судового процесу; 5) критерії додержання суддями принципу законності у контексті виконання покладених на них посадових обов'язків та здійснення правосуддя; 6) критерії рівня професіоналізму та кваліфікації, згідно яких суддя, здійснюючи правосуддя, зобов'язаний кваліфіковано та із професіоналізмом підійти до розгляду судових справ та ухвалювати за результатами розгляду законні, обґрунтовані судові рішення; 7) критерії рівня добросовісності у роботі, у відповідності до яких суддя не має право порушувати службову дисципліну та

дотримуватись вимог етичної поведінки; 8) критерії чесності і старанності щодо виконання суддею покладених на нього службових обов'язків, у відповідності до яких суддя із компетентністю, неупередженістю та високим рівнем старанності повинен підходити до розгляду кожної судової справи та ухвалювати за нею відповідне законне судове рішення; 9) критерії ефективності професійної діяльності суддів, у відповідності до яких вони повинні виконувати покладені на них службові обов'язки, а також здійснювати правосуддя, набуваючи таких рис як самоствердження та самореалізація.

Не менш важливе значення у контексті розгляду судової справи судом відіграє рівень довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади та суддів зокрема. Тому, тут слід зауважити, що рівень довіри громадян до діяльності органів судової гілки влади і до суддів зокрема повинен виступати зовнішнім критерієм оцінювання ефективності діяльності органів судової гілки влади та ефективності виконання службових обов'язків зокрема.

Таким чином, за результатами здійсненого аналізу наукових праць та джерел [1–7], встановлено, що проблематика оцінювання ефективності діяльності органів судової гілки влади і судді та судів зокрема виступає однією із актуальних та широко досліджується в умовах сьогодення. Визначено, що основними критеріями оцінювання ефективності діяльності органів судової гілки влади і суддів та судів зокрема є: своєчасність розгляду судових справ, своєчасність та якість ухвалення судових рішень, доступність суду, кваліфікованість судді, професіоналізм судді, законність та правопорядок у здійсненні правосуддя, рівень етичної поведінки судді тощо.

Література

1. Іванченко О. Система критеріїв оцінювання ефективності діяльності судів під час надання судових послуг // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 11. С. 222–225. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/11/48.pdf> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
2. Карпушова О. В. Ознаки та критерії якісної роботи суддів // Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Випуск 1 (16). С. 135–138. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-4_2017/31.pdf (дата звертання: 01.06.2021 р.).
3. Мартянова С. М. Чинники ефективності судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина // Часопис Київського університету права. 2018. № 2. С. 96–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2018_2_20 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
4. Москвич Л. М. Критерії оцінювання ефективності судової системи // Вісник Верховного Суду України. 2010. № 10. С. 30–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2010_10_7 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
5. Петренко І. В. До проблеми характеристики форм оцінювання ефективності діяльності судів // Право і безпека. 2017. № 4 (67). С. 62–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2017_4_12 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
6. Севостьянова І. Є. Критерії оцінки ефективності державного управління у сфері судової влади // Теорія та практика державного управління. 2013. Вип. 2. С. 84–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2013_2_14 (дата звертання: 01.06.2021 р.).
7. Чуприна Ю. Ю. Концептуальні засади оцінки ефективності функціонування судової влади // Державне будівництво. 2009. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_32 (дата звертання: 01.06.2021 р.).